

הפיסיוולוגיה של הלשון. זה לא ייתכן. עלינו לעמוד בפרץ כנגד שעבוד הלשון העברית. לא חשוב, אם נקרא לספר בראשית פרוזה או שירה, אך בו נתון לפנינו התחביר הקלאסי עם מלת הזיקה "אשר": "הארץ, אשר אתה שוכב עליה", ולא: "הארץ, עליה אתה שוכב". ואילו סגנון השירה המקראית הוא: "באר חפרוה שרים". גם כאן התחביר איננו מעוות, אלא הושמט "אשר". אני מסופק, אם יש במקורות דוגמה למה שהובא כאן משירו של ביאליק. כדאי לבדוק.

הא' דותן: אני בא לתמוך בהצעת הוועדה, ולא רק בהצעה, אלא גם בניסוח. נשמעו הצעות לתיקון הנוסח, ונדמה לי, שדווקא הנוסח הזה, על כל מה שיש בו ועל כל מה שאין בו, הוא הטוב ביותר. איני סבור, שנפתור איוו בעיה אם נאמר "עדיף". אם משהו עדיף – משמע, שאפשר לנהוג בדרך אחרת, ואיננו רוצים שישתמע זה מכך. אנו רוצים, שהילד בבית-הספר יתחיל לכתוב כך, ואין דרך לגסח זאת אלא בניסוח זה.

אולי כדאי בכל זאת לשקול, אם לא רצוי לומר "בלשון הרגילה" במקום "בפרוזה".

הא' בן-חיים: הערות לניסוח אפשר למסור לוועדה. לא נראית לי המלה "פרוזה".

הא' בן-שמאי: הערה קצרה. אני חושב, שיש כאן השפעה של משפט ייחוד. אין זה משפט ייחוד ממש. בדרך כלל יש צורך להעיר על כך ולהדריך. הנוסח קשה. "נכונה" ו"מותרת" אינם נייגד.

הא' בן-חיים: כל התיקונים לניסוח יימסרו לוועדה. ההצעה היא, שהמליאה סומכת ידה על המלצה, שברגיל יכתב "אשר" או "ש". אם יש לכך הסכמה, זוהי החלטה. הניסוח יימסר לוועדה. אני פונה לחברים ומבקש, שאם יש להם הצעות לניסוח לסעיף זה וגם לסעיפים שלא נדונו היום במליאה, יכתבו לוועדה.

בעד סעיף ב' בהצעות הוועדה הצביע – רוב

נגדו 1-

סעיף ב' נתקבל

הישיבה התשעים ושתיים

ביום ט' בתמוז תשכ"ט בשעה 3.00–6.00 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, בלאו, בן-חיים, ברגרין, ייבין, קריב, רבין ריבלין, שלי.

החברים היועצים האדונים בן-שמאי, ברודא, דותן, מיוזלש, מיקם, סמילנסקי, פליישר, קדרי, קרוא, רצהבי, שבטיאל.

המנהל האמרכלי הא' בן מנחם.

חברי המזכירות הגברת רייך, והאדונים איתן, מדן, מירקין, סיוון.

הצטדקו על היעדרם האדונים אורבך, אירמאי, בנעט, מורג, מלמד.

סדר היום: א. הודעות

ב. המשך הדיון בהצעות הוועדה לתקנת הלשון

ג. קביעת מונח עברי ל-revaluation.

א. הא' בן-חיים: בסוף השנה ימלאו שמונים שנה לוועד הלשון. מנהלת האקדמיה החליטה לציין את התאריך הזה. האקדמיה היא המשכו של ועד הלשון. עכשיו דנה בכך ועדה מיוחדת,

ובשבוע זה תוקדש ישיבת המנהלה לעניין זה. ההצעה המסתמנת היא, כי בחנוכה תשל"ל תיערך ישיבה חגיגית, שיוכרו בה על שנת השמונים לוועד הלשון. הפרטים, לאחר שיעובדו, יימסרו לעיון לחברים. נפרסם מבחר תעודות חשובות, מראשית קיומו של המוסד (ועד הלשון) ועד ימינו (האקדמיה ללשון).

אנו מכריזים כל שנה על פרס ולצמאן, והשנה הכרונו על שני פרסים: לשנת תשל"ל ולשנת תשל"א. הפרס לשנת תשל"ל הוא פרס מפעל מחקרי לפי הצעתו של המועמד, והזמן להגשת ההצעה הוא עד ר"ח אב תשכ"ט. פרס תשל"א הוא פרס מחקר על הנושא "בחינת קליטתם של המונחים, שקבע ועד הלשון העברית או האקדמיה ללשון העברית, בלשון הכתובה", ומועד מסירתו (בעילום שם) הוא ר"ח אב תשל"א.

ב. בישיבה הקודמת סיימנו את הדיון בשני סעיפים מהצעות לתקנת הלשון, ונעבור עתה לדיון בסעיף ג'.

הא' בן-שמאי: לגבי הסעיף השני – כל חבר יכול היה להציע נוסח. סוכם, שהמוכרות תביא את הנוסח המוצע לפני המליאה.

הא' בן-חיים: חברי האקדמיה ממציאים למוכרות את הצעותיהם. אין אנו עוסקים כאן בניסוחים. המוכרות מרכות את ההצעות לניסוח. הוועדה מנסחת את הדברים לפרסומם ברבים. אותו חבר האקדמיה, המציע נוסח, יכול להיות מוזמן לישיבה המנסחת את ההצעה אם רצונו בכך.

הא' רבין קורא:

ג. מלת השאלה "למה" משמשת הן לסיבה והן לתכלית. צמצומה לתכלית בלבד סותר את שימוש המקורות במלה זו. במקום שדרושה הבחנה בין סיבה ובין תכלית, ראוי להשתמש במלים מעין "מפני מה" (לסיבה) ו"לשם מה" (לתכלית).

השאלה שעמדה לפנינו הייתה הדעה, שהובעה על-ידי אנשים העוסקים בלשון – ודומני שבכמה בתי-ספר מלמדים כך – שהמלה "למה" מכוננת רק לתכלית, ואילו כדי להביע שאלה על סיבת הדבר צריך לשאול דווקא "מדוע". הוועדה בדקה את הדבר והגיעה למסקנה, שבאה לכלל ביטוי בסעיף זה. אין כאן עניין של תיקון שגיאה, דעתנו בעניין – שמדקדקים מסוימים מנסים לתקן. לא ראינו, שתיקון זה בר-סמכא הוא. למעשה אנו מאשרים את השימוש הקיים בעם. ההחלטה על רקע זה היא, שהמלה "למה" משמשת הן לסיבה והן לתכלית. במקום שדרושה הבחנה בין סיבה לבין תכלית, ראוי להשתמש במלים אחרות, שאין כל ויכוח על משמעותן המדויקת, אם לסיבה אם לתכלית, והן יכולות לבוא במקום המלה "למה?". המלה "מדוע?" לא נזכרת כאן, כי עליה אין ויכוח. ההחלטה המוצעת היא, שאין ממש בהצעה ליחד "למה?" לשאלה על תכלית בלבד, במובן של "לשם מה?"

הא' בן-חיים: הוועדה לא נתעוררה לשאלה זו סתם. היא כלולה באחדים מספרי הלימוד לבתי-הספר, והתלמידים נשאלים על כך בבחינות, ואם התלמיד אינו מבחין בין "למה" ו"מדוע", נוקף הדבר לחובתו בבחינה. הדבר לא ייתכן. הוועדה בדקה ומצאה, שאין צורך בהבחנה זו.

הא' ריבלין: "למה" זו שאלה שיש בה מן הקריאה. "למה רגשו גויים!" – אין כאן בקשה לקבלת תשובה. הדבר מחוק במידה מסוימת את ההנחה, שאומרים "מדוע?", כאשר רוצים לדעת את הנימוק, ואילו "למה?" יש בה משום אותה שאלה שיש בשפות אחרות, ששואלים שאלה מתוך קריאה. בשעה שאנו באים לדיוק בהבעת "למה?", כדאי לבאר, שזו מלת קריאה בשאלה.

הא' ברודא: מה שנאמר בהצעת הוועדה נכון הוא. אבל אם יש כאן קביעה, ש"למה?" משמשת הן לסיבה והן לתכלית, הרי לא נאמר, ש"מדוע?" משמשת רק לסיבה. למען הבהירות המתודית יש לומר זאת.

הא' רבין: הנוסח הסופי יהיה בהיר וברור יותר.

הא' שלי: "מדוע?" במקורות הוא חד-משמעי.

הא' ריבלין: "למה יאמרו הגויים איה אלהיהם" – התשובה ניתנה לפני השאלה.

הא' בן-חיים: חברי האקדמיה אינם מערערים על ההצעה להודיע ברבים, שאין לדרוש הבחנה כזו מן התלמידים בבחינות הבגרות.

הא' קריב: לבי למלה "למה", שנתרגשה עליה מידת הדין, וגורלה עומד להיות כגורלה של המלה "חוי", שמרוב דייקנות או דקדקנות השמיטה כליל ממחזור הלשון והחליפה דרך אונס במלה "פרט", אף שבמקורות אינן חופפות זו את זו. על מה ולמה גזרו על "חוי" ומבקשים לגזור על "למה"? מפני החשש, שמשמען לכאן ולכאן. והלא לכך יש תקנה פשוטה – לגזור להן גדרים ברורים, ולגבי "למה" כבר נוהגים כן רבים וטובים. ההבחנה שמשתרשת והולכת בין "מדוע" ו"למה" שייכת במפורש להתפתחותה החיונית של הלשון בזמננו. נענה לפחות אמן עליה, וחלילה לנו להוציא גזר עקירה על מלים עבריות שהן מאוצרה הטוב של שפתנו.

הא' בן-חיים: הא' קריב טוען, שיש לקיים הבחנה, אף אל פי שאיננה במקורות.

הא' קריב: בלשון החיה.

הא' ברודא: דבריו של הא' קריב מחזקים את הצורך להוסיף הערה על "מדוע", כי המצב העובדתי הוא, ש"מדוע" יוצאת מן השימוש, ו"למה" סופה שתשמש את כל הצרכים, ויש בכך דלדול מובהק.

הא' בן-חיים: אתה רוצה, שישתמשו גם במלה "מדוע". נאמר כאן, ש"למה" משמש הן לסיבה והן לתכלית, ואתה רוצה להוסיף, כי מדוע משמש רק לסיבה. המסקנה למעשה, שעלול להסיק הדובר היא: אם "למה" כשר תמיד, למה אשתמש ב"מדוע"? אין ראוי לסייג את "מדוע". או שאנו סומכים על המקורות, או שאנו מודים בשימוש הרווח. אבל שלא לסמוך על המקורות, שבהם אין ההבחנה, ולא על השימוש? אתם רוצים להכניס דבר שאינו במקורות ולא בשימוש הקהל?!

הא' רבין: אני חושב, שהקהל אינו יכול לעמוד בדבר כזה, ומה גם שכאשר אדם שואל אין הוא יכול לחשב תמיד, אם זו סיבה או תכלית. הנה יש דוגמה מן הלשון האנגלית, שמלה שמשמעותה לתכלית, what for, עברה לשימוש של סיבה, "מאיוו סיבה?", כיוון שקשה לדובר הרגיל להבחין בין סיבה לתכלית. אני חושש, שאם נקבע הבחנה, נרבה שגיאות בישראל וניצור מבוכה אצל הדוברים.

הא' שבטיאל: בלשון חכמים נדחתה "מדוע" מפני "למה". ובלשון זו משמשת "למה" גם לתכלית וגם לסיבה. מכאן, שאין צורך בקביעת תחומים בשימושן של מלות אלו, אלא שהבא להשתמש ב"מדוע", מן הראוי שיחד אותה לסיבה בלבד.

הא' קדרי: איננו מבקשים להטיל הבחנות מלאכותיות ואפילו הגיוניות – על שימושי לשון. רק בדיעבד אנו יכולים לאשר שימוש.

הא' ריבלין: אם תעיינו ותבדקו בתחיית הלשון, תראו שמיימי בן־יהודה ועד א"מ ליפשיץ השתמשו ב"למה". "מדוע?" הייתה כנראה מלה כבדה מדוי. אפשר לבדוק, מאימתי משתמשים ב"למה?". עד היותי בן 18 לא אמרתי "מדוע?".

הא' בן־חיים: האם אתם מסכימים לתוכנו של הסעיף?

הא' ברוידא: מתוך הנחה, שהמלה "מדוע" לא תופקר, אלא תוגדר, גם מסיבה מתודית.

הא' בן־חיים: אני שואל על סעיף זה, כפי שהוא מנוסח.

הא' רבין: בנוגע ל"מדוע", אני מציע שתדון הוועדה במלה "מדוע", ואם היא תסכים להכניס את המלה הזאת לתוך נוסח הכלל, היא תעשה כן. זה אינו נושא להחלטה; זה עניין של הסבר.

הא' בן־חיים: השאלה היא, אם שתי המלים חפשיות הן, ורשאי אדם להשתמש בהן כפי שהוא משתמש, או שיש צמצום. הוועדה מציעה שהשימוש של "למה" יהיה חפשי. אתה מציע לצמצם את השימוש של "מדוע". על כך נצטרך להצביע.

הא' רבין: אי־אפשר לדון או להצביע על עניין, שלא הובא על ידי הוועדה.

הא' בן־חיים: הוועדה אמרה, שהיא אינה מבחינה.

הא' ברוידא: ברור, שהצגת "למה" כחלה על סיבה ותכלית כאחת, בלי להזכיר את המלה הסמוכה "מדוע", נועלת דלת בפני "מדוע". אפילו אם בלשון חכמים אין "מדוע", הרי יש בכל זאת דברים, שבהתפתחות הלשון החיה חידשנו אותם מתוך חזרה לתקופה קודמת. יש צורך בתפיסה רחבה, שאין עמה צמצום ודלדול. בשעה שאין מוכירים בנוסח את "מדוע", הרי כל מורה סתם, שאינו מן הבקיאים בלשון, יחשוב, ש"למה" נקבעה רשמית לשימוש טוטאלי, לכל המקרים, ואילו "מדוע" נפסלה, ומה גם ש"מדוע" כבר נדחקה בשימוש הלשון הדל בפי הרבים. אסור לנו לנעול דלת בפני ניואנסים. איני יכול לתקוע כף, שבעוד עשרים שנה לא תתפתח הבחנה ברורה יותר בין "מדוע?" ו"למה?". והרי גם עכשיו, אם בא אדם לכלול במשפט אחד: מאיזה טעם ולאיזה צורך, משום מה ולשם מה, עשית זאת? רשאי הוא לומר: "מדוע ולמה עשית זאת?". אין לטשטש ניואנסים במתכון.

אם נאמר, ש"מדוע" היא לסיבה בלבד, ו"למה" לסיבה ולתכלית כאחת (וכמובן, אין להגביל "למה" לתכלית בלבד), הרי זה מתאר את המצב העובדתי, ואין בכך חידוש. והדבר לא יעורר ספקות וטעויות בלב המורים.

הא' רבין: אני רוצה להבין את כוונת הדברים. אם הכוונה, שבניסוח שיוצע תיזכר המלה "מדוע?" - הרי אמרתי, שנעשה כך.

הא' בן־חיים: יש כאן שתי שאלות. בעניין "למה?" ו"מדוע?" - נוהגים לומר "למה?" לתכלית, ו"מדוע?" לסיבה. האקדמיה קובעת, ש"למה?" היא גם לסיבה וגם לתכלית, בלי להיכנס לעניין "מדוע?". זוהי שאלה של ניסוח. הא' ברוידא רוצה, שיאמר, כי ב"מדוע?" משתמשים לסיבה בלבד - וזו שאלה שצריך להחליט עליה.

הא' ברוידא: "מדוע?" זה לסיבה. אין איש מפקפק, ש"מדוע?" היא לסיבה.

הא' בן־חיים: אני יכולים לפקפק. למה לי להיכנס לזה?

הא' בריוידא: מתוך הכשר זה משתמעת פסילה.

הא' בן-חיים: בו ברגע שצמצמת – פסלה.

הא' בריוידא: אני מסתפק בהערה ששמענו, כי הוועדה תמצא דרך להזכיר "מדוע".

הא' בלאו: להוסיף את המלה "מדוע" לסיבה.

הא' בן-חיים: הכול מסכימים להצעת הוועדה, אלא שבניסוח מבקשים לכלול את "מדוע", שלא ייראה, שיש בכך פסילה.

בעד הצעת הוועדה הצביעו – 19

נגדה – 2

ההצעה נתקבלה

הא' רבין קורא:

ד. אין לומר "במידה ש" במשפט תנאי, במקום שאפשר לומר "אם". אין הצירוף "במידה ש" כשר אלא כשהוא בא לציין מידה ממש. במשפטים שראוי לומר בהם "ככל ש" מותר לומר בהם "במידה ש".

בשנים האחרונות נתפשט השימוש בביטוי "במידה ש..." במקום "אם". כנראה נתהווה הדבר ממשפטים, שהיה בהם עניין של הדרגתיות. אפשר להבין זאת לפי הבנה פסיכולוגית. בלשונות רבות קורה, שהמלה הפשוטה "אם" קצרה מדי, ויוצרים מלה יותר ארוכה להביע דבר מחייב כל כך כמו תנאי. יש בכל לשון תחליפים, שאנשי הלשון אינם מקבלים אותם. הבאים להוסיף על "אם" משקל. ברור, ש"במידה ש..." יש בו משמעות אחרת לגמרי. מלה זו אינה יכולה בשום פנים לבוא במקום המלה "אם". אני בטוח, שמורים רבים כבר מלמדים זאת, אלא שהאקדמיה לא אמרה את דברה המפורש בנידון. ההצעה שלנו באה לחזק את ידי המורים ולהזכיר לאותם המורים, שאולי עדיין לא נתפסו לדבר, או שהם מהססים, שאין "במידה ש..." מלה של תנאי, אלא שמשמעותה מידה. השאלה היא, איך עלינו להסביר את השימוש הנכון במלה "במידה ש...". אם רוצים להוסיף על האמור כאן – נקבל הצעות. הוועדה, בבואה לנסח את הדברים, תנסח את כל הכללים האלה בצורה פדגוגית ועממית יותר מאשר הצורה הקצרה המוצעת כאן.

לא עמדנו במיוחד על "במידה ו...", כי אנו רוצים להביא בהודמנות אחרת החלטה בעניין ההחלפה של "ש" ב"ו", שאינה מיוחדת לעניין זה בלבד. כשנביא זאת לפני הקהל, נצטרך להדגיש, שוודאי הוא שאסור לומר "במידה ו...", ושזו שגיאה כפולה.

הא' דותן: התוספת שאמר הא' רבין פטרה אותי לומר מה שרציתי לומר. למעשה אין מרבים לומר "במידה ש...". המשתמשים בזה אומרים "במידה ו...", וכנגד ביטוי זה יש לכוון את ההחלטה. בשעת פרסום העניין, צריך להביאו בנוסח שיקלע למטרה.

הא' ריבלין: השימוש "במידה ש..." והשימוש "אם" שונים זה מזה. "אם" זה תנאי על מעשה לעתיד, ו"במידה ש..." זו מדידה והשוואה של שני דברים.

הא' בריוידא: האם ניסוח זה יעמוד, או שההצעה תנוסח מחדש? הניסוח של הסיפא אינו נראה לי. "ככל ש..." אינו מקביל דווקא ל"במידה ש...".

הא' רבין: היות ואתה חבר הוועדה, תשתתף בניסוח.

הצעת הוועדה (סעיף ד) נתקבלה פה אחד.

הא' רבין קורא:

- ה. 1. נוהגים: מכונית מספר אחת, מספר שתיים, וכשר נוהג זה, שכן אין לראות במלה "אחת", "שתיים" לוואי, אלא תמורה, שאינה תלויה במינו הדקדוקי של שם-העצם, והיא באה כמספר סתמי, שנוהגים להביעו בלשון נקבה.
2. "אחת ועוד שתיים שווה שלוש. "שווה" בלשון יחיד זכר, ולא "שוות", והוא על דרך "ארבעים חסר אחת" ועל דרך המונחים המקובלים בפעולות החשבון "כסול", "מחולק".
3. ייאמר: שתי איקס, שלוש איקס.
4. נכון הוא: "אלפא שְׁוה תשעים מעלות" או: "אלפא היא תשעים מעלות".
5. בשברים יש לאמר: "ארבע מחולק לחמש עשרה" או: "ארבעה (בלשון זכר!) חלקי חמש עשרה" (בלשון נקבה!).

סעיף ה' על חמשת חלקיו איננו עבודתה של הוועדה שלנו, אף על פי ששינינו קצת את הניסוח. הוא הוכן בידי הוועדה לענייני דקדוק בשנת תשט"ז, ולא הובא אז בפני מליאת האקדמיה. כאשר שוב נשאלנו על עניין זה, ראינו שיש החלטה, וראינו לסמוך את ידינו על ההצעה הזאת של הוועדה לענייני דקדוק ולהביא אותה לפניכם.

הסעיף מורכב מחמישה חלקים, ואולי צריך להביא אותם אחד אחד. אין כולם קשורים זה בזה.

השאלה הראשונה היא: איך אומרים מספר סתם? האם משתמשים כאן בזכר או בנקבה? וכן נשאלת שאלה שנייה, בנוגע לצורה המדויקת של הבעת פעולות חשבון. המלים כמו "שווה" משמשות כאן כמלות-יחס, ועל כן אינן מותאמות למספרים.

המלה x ("איקס") אין לה מין, היא סתמית.

בביטוי "אלפא שְׁוה..." אנו משתמשים במלה "שווה" בדרך שהערבי קורא לה "מבני", בלי נטייה דקדוקית, ויהא מינום או מספרם של המלים שלפני זה אשר יהיה.

אם משתמשים במלה "חלקי", יש להתאים את המספר ולאמרו בלשון זכר, אך אם אומרים "מחולק", אין צורך בהתאמה, שהרי "מחולק" דינו כדין "שווה".

יש כאן שתי החלטות: האחת – מלים המציינות את פעולות החשבון ("מחולק", "שווה") אינן שמות-עצם או שמות-תואר, אלא דינן כמלות-יחס; השנייה – כשאנו משתמשים במלים אחרות, שאינן מלים קבועות לפעולות חשבוניות, אנו חייבים להתאים את שם-המספר למלה או את המלה לשם-מספר, כפי העניין.

הא' בן-חיים: מאחר שהייתי חבר באותה ועדת דקדוק בשנת תשט"ז, אני מבקש לומר, מה היו הבעיות. לפי המקורות הן לשון זכר והן לשון נקבה משמשים לציון המספר הסתמי. השאלה הייתה, אם להמשיך בכך, או להסדיר את השימוש לצורך הוראת החשבון בבתי-הספר. ועד הלשון הציע להעדיף את צורת הנקבה של שמות המספר כמספרים סתמיים. זוהי בעיה אחת.

הבעיה השנייה היא, כיצד ייאמר: בית ברחוב פלוני הוא "שלושים וחמש" או "שלושים וחמישה"? כלומר, כלום יש כאן קשר של תואר ומתואר, המחייב התאם של מין, או שמא קשר של שני שמות שלא בסמיכות. עניין אחר לגמרי הוא "אחד במאי" או "תשעה באב", ואינו קשור לשאלה שאנו עוסקים בה.

הא' שבטיאל: כבר הקדימני פרופ' בן-חיים בתמיהתו על בחירת מכונית כדוגמה. ומוטב לבחור כדוגמה מספר של בית או של אוטובוס או דומיהם, שהמבוכה בשימוש מינו של המספר היא גדולה ונפוצה ברבים.

ולגופו של עניין, הרי המספר כאן אינו אלא סימן בעלמא, ולא מניין. ואם סימן הוא, ראוי לכנותו במספר סתמי, שלפי הכלל הוא ממין נקבה.

מקובל מכבר בכל בתי הספר לומר כגון: "אחד ועוד שתיים" הן או "הם" שלושה. ואיני יודע, משום מה צריכים אנו לשנות מן המקובל ולומר "שווה", שאין משמעותו יפה לעניין.

"איקס" הוא כיוני למספר נעלם, ולא האות היא עיקר כאן. נשתמש במקובל ונאמר: שני איקס, שלושה איקס וכו'.

אשר לשברים – גם המונה וגם המכנה יש לכנותם בלשון זכר, שהרי המונה הוא "חלקים" של יחידת חלקים שלמה, שהמונה הוא מספר חלקים ממנה.

וראיות כל שהן יש במקורות חז"ל:

איסר אחד מעשרים וארבעה בדינר של כסף (ב"מ מד ע"ב); דינר של כסף אחד מעשרים וחמישה בדינר של זהב (שם); האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף (שם מט, ע"ב);

כמה היא פרוטה אחד משה באיסר האיטלקי (קידושין י"ב ע"א); אחד משלשים ושנים ולמעלה (ירושלמי פ"א, דף נח). כך בכת"י ובדפוסים ישנים וכן בהערוך השלם ערך "דנר".

אפשר שיש כאן פירוק שלא מדעת של מספר באותיות. אבל אין לדיין אלא מה שעיניו רואות.

הא' בן-חיים: נתחיל בסעיף קטן 1.

הא' קדרי: אני מציע להשמיט בניסוח את ההבחנה שבין לוואי לתמורה ולהסתפק בהנמקה של מספר סתמי.

הא' ייבין: אני חולק על כל ההנמקה. איפה כתוב, שמספר סתמי בעברית צריך להיות בלשון נקבה? איפה כתוב, שנהגים לבטא אותו בלשון נקבה? למדתי בארץ מבית-הספר היסודי עד לאוניברסיטה, ומימי לא שמעתי, שמספר מבטאים בלשון נקבה. בימים שאני למדתי חשבון, גיאומטריה ואלגברה נהגו לומר "שלושה איקס", "אחד חלקי ארבעה עשר". מניין שאוב כל העניין? אומרים: "באחד לחודש", "תשעה באב".

הא' רבין: איך מונה הכהן הגדול: "אחד" או "אחת"?

הא' מדן: הוא מונה את ההזאות: (הזאה) אחת, שתיים, שלוש.

הא' בן-חיים: הוועדה ידעה, שיש ערבוביה בעניין, והיא רצתה להכניס אחידות. היא אינה פוסלת את הדרך האחרת מבחינה דקדוקית, לא רצתה לומר, שהדרך האחרת פסולה.

הא' סמילנסקי: אני מציע, שלא נקבל את הצעת הוועדה, ונשאיר שימוש זה חפשי. הנושא אינו בשל להכרעה.

הא' מדן: באיזה אוטובוס תיסע – במספר חמש או במספר חמישה?

הא' סמילנסקי: היינו-הך.

הא' קרוא: אם אומרים מספר, הוא צריך להיות בזכר: "דירה מספר שלושים ושלושה". אם לא כן – נכביד על העם ועל העולים ללא צורך. מספר זכר יבין כל אחד.

הא' בן-חיים: הוועדה הציעה, שבמספרים סתמיים תהיה צורה אחת, והיא צורת נקבה. האפשר להצביע על כך?

הא' שלי: העיקרון שביסוד החלטתה של הוועדה היה, שכל ספרה, שאינה באה לספור,

אלא לסמן, אין לראותה כמספר אלא כסימן, שאין לו שייכות למינו של המסומן, אם זכר או נקבה, והוא תמיד בצורה הנקבית. כאשר אני נוסע באוטובוס 16, איני רואה אותו כאוטובוס השישה עשר במניין הנוסע בעיר, ויכול שאין לפניו אחרים כלל, או שהיו ואינם. ואפילו כתוב המספר 16, אין הוא אלא סימן. את הסימנים האלה אנו רואים כדבר סתמי, שאינו קשור למספור. הספרה 3 לסעיף פלוני שבספר החוקים אינה אלא ציון, שהרי אין אנו אומרים "הסעיף השלישי". אין כאן כוונה למקומו של הסעיף בסדר המספרים, אלא סימנו הוא "שלוש". מכאן הגיעה הוועדה גם לעניין "שלושה חלקי חמש עשרה". לפניך שָׁבֵר, שכמוהו כסימן. וכשם שאני אומר "שלוש", כך אני אומר "חלקי חמש עשרה" ומונה אותם כמו שלושה רבעים. מכל מקום, לא "חלקי חמישה עשר".

הא' דותן: רציתי לעיין בהצעתו של הא' סמילנסקי, שנראתה לי ברגע הראשון. דהיינו, נראה, כיצד יתפתחו הדברים מעצמם. ייתכן שהיה אפשר ללכת בדרך זו, אילו הייתה איו הנחיה קודמת כיצד לנהוג, ואילו ראיו, שאחרי שנים רבות הציבור אינו עומד בהנחיה זו. אך מעולם לא הייתה הנחיה, ולמעשה המצב הוא שכיום יש הפקר: כותבים כך וכותבים אחרת, כי אין יודעים כיצד לנהוג. אחדים ממתקני הלשון קובעים בספריהם בצורה ברורה, שיש לומר בלשון זכר, כאשר העצם הוא בזכר. המצב המתפתח למעשה הוא לא בכיוון הנקבה דווקא, אלא באיזון תערובת, ורבים אומרים: אחד, שתיים, שלוש. הציבור נוקט בלשון קצרה יותר או קלה יותר. מאחר שלא יצאה תקנה מוסמכת לעניין זה, מציע אני לקבל את הצעת הוועדה, ולו רק כדי לראות, אם נצליח להאחיד את הנהוג. אם לא נצליח, נשוב ונדון בכך בעוד מספר שנים.

הא' אברמסון: ברישא מוטב לומר "נוהגים לומר", ולא להסתפק במלה "נוהגים" (סעיף ה1).

ודאי שבדקו וראו, שכך המנהג לומר. אם מנסחים את הסעיף כך, אין פירוש הדבר, שמחייבים לומר בלשון נקבה. נוהגים לומר כך, וכשר הדבר. הכלל בא להכשיר את הנהוג, ולא כהוראה מחייבת. לא באו לפסול את הדרך האחרת.

הא' ברוידא: דומני שהניסוח חסר קצת ביסוס. נדמה לי, ששימוש הנקבה לדברים סתמיים ניתן לביסוס מוצק יותר. אולי משום כך כדאי להניח את הסעיף הזה לפי שעה עד לבדיקה. יהיה בזה מן התועלת אם ייקבע על ידי האקדמיה, שמספר סתמי בא בנקבה, בלי להיכנס לפרטים, וכמובן כדאי לבסס זאת מן המקורות, ולא דווקא משימוש בבית-ספר זה או אחר בדור האחרון.

עניין מיוחד ונבדל לעצמו הוא עניין המספר המונה בצירופים "תשעה באב" ו"אחד במאי". כאן אין מספר סידורי, וממילא אין ה"א הידיעה. כך דרכה של העברית. תשעה באב, היינו תשעה ימים באב. בעיתונים רווח השיבוש "האחד במאי", "האחד ביוני", והוא פסול ממש כמו "התשעה באב". כאן דומני אין חילוקי דעות.

עניין לחוד הוא השימוש בזכר דווקא בצירוף עם "פי": "פי שניים" (וכן "כפול שמונה"). יש לבדוק את הדברים האלה, ולהביא את הסעיף מנוסח מחדש, בתוספת ביסוס וכן דוגמאות וחריגים.

הא' בן-חיים: אני רואה בררה לצורך הסדר הלימוד בבית-הספר. לא אמרתי, שהאופן השני פסול. אפשר לומר שהצורה הנקבית היא שעושה את המספר שם לעצמו. ואם אין ראייה לדבר, זכר לדבר: בעברית המקראית כל המספרים השבורים הם חמישית, שמינית, תשיעית, כאשר הם שמות לעצמם, ולא רק לשון נקבה של "חמישי" וכו', הווי אומר העברית מעצימה את המספר ע"י לשון נקבה.

הא' מדין: יש "שליש" ו"רבע", בזכר.

הא' בן-חיים: שלישית, רביעית, עשירית אינן נקבות של שלישי וכו' אלא של שלישי וכו'. כאן שתי אפשרויות לפנינו: או שנביא את העניין להצבעה, או שנאמר, כי לאחר שהנושא נדון במליאה, תחזור הוועדה ותשקול את העניין.

הא' מייזלש: האם סעיף זה אומר, שמוטר לומר גם בזכר? הוא אומר, שהנוהג הוא כשר.

הא' בן-חיים: לא זו הייתה הכוונה, אבל הניסוח אינו ברור.

הא' ברוידא: בשימוש סתמי – לשון נקבה.

הא' בן-חיים: הכוונה היא, שצריך לומר כך.

הא' ריבלין: בתלמוד נאמר: לוקה ארבעים חסר אחת. שם לא נזכר "מלקות", אלא רק הפועל "לוקה". "אחת דיבר ה', שמים זו שמעתי". לא רק מחדשי השפה, אלא גם תלמידי חכמים השתמשו בסתם בנקבה.

הא' רבין: לפני ההצבעה אני רוצה לומר כמה מלים לטובת ההצעה שלנו. הדרישה לחפש במקורות מעניינת היא, ויהיה מעניין להביא דוגמאות מן המקורות. אני חושב, שאני יכול לתת חזיון מסוים, מה ימצא שם – אני מדבר לפי התרשמות, ויכול להיות שאני טועה. לפי דעתי נמצא, שיש שימוש גם בזכר וגם בנקבה. אוסיף לפחות, שבמקרא לא נמצא כלל שימוש סתמי כזה במספרים. כאשר מדובר במקרא על מספרים ללא שמות, תמיד הכוונה לדברים מסוימים. לא תמיד אפשר להשלים את הדבר, אבל שימושים כמו "שתיים ועוד שתיים שווה ארבע" – אין מוצאים. זה שייך לעולם אחר. איני אומר, שבזמן המקרא לא עשו חשבונות כאלה. איני יודע, מתי התחילו לעשות פעולות וחישובים במספרים סתמיים. מי שחושב, שהייתה דרך זו קיימת בעולמו של המקרא, עליו ההוכחה.

מאחר שאיני חושב, שיהיה אפשר להביא על פי המקורות לידי החלטה ברורה, שכך הוא או כך הוא, ואם נקבל תוצאה, תהיה התוצאה ששניהם נכונים, הרי שאנו צריכים לראות את צורכי העולם שלנו. החלטות אלה קיימות על רקע של שיבושי לשון של היום, שמשמשים בשמות-המספר במין נקבה במקום מין זכר: "שלוש בחורים". אנשים רבים בארץ יודעים אך ורק מספר נקבה לכל צורך שהוא. יכול להיות, שאין למנוע התפתחות זו, ובעוד כמה דורות יהיו המספרים הזכריים עניין של ארכאיום. אך תפקידנו הוא לשמר את מצבה הנוכחי של העברית. המצב היום הוא, שההבחנה בין מספרים בזכר לנקבה הולכת ומיטשטשת בדיבור, אבל בלשון מתקנת מבחינים. על רקע זה אנו יכולים לעזור קצת, אם נסלק אי-ודאות אחת. המורה יכול לומר לתלמיד ללא כל היסוס, ש"שלושה ספרים" זה נכון. אם יגיע לתחום של "שלוש וארבע שוה שבע", או "שלושה וארבעה שווה שבעה" – יצטרך לומר היום לתלמיד, אם הוא יודע יפה עברית: תוכל לומר גם כך וגם כך. הוא יוצר אפוא במו ידיו – בתחום הנלמד בכיתות הנמוכות – אצל התלמידים את ההרגשה שלא איכפת, באיזה מין של מספרים ישתמשו. אני חושב, שזה מסוכן.

למען הצלת המספר הזכרי במקום שהוא הכרחי, נדמה לי, שאפשר לעבוד בדרך מדעית קצת פחות. כאומר, איני יודע, אם דרך מדעית אפשרית היא, כדי לקבוע כך או אחרת. יהיה קושי לקבוע, שתמיד צריך להשתמש במספר זכר (שאלה: מדוע לא?). איני מאמין, שזה יתקבל. עלינו להחליט על אחת מן הצורות, כדי שלמורה ולתלמיד יהיה ברור, מה הצורה. על כן אני מתנגד להצעה, שנשאיר את העניין ללא החלטה.

הא' בן-חיים: מי בעד הצעת הוועדה? הכוונה ברורה, שצריך ויש לנהוג כך.

הא' סמילנסקי: ההצעה בדבר המחיקה, היא המרחיקה לכת.

הא' בן-חיים: קיימת הצעת הא' ייבין לשימוש רק בזכר.

הא' קריב: יש גם הצעה להחזיר את העניין לוועדה לבדיקה נוספת במקורות.

הא' בן-חיים: ברור לי, שבדיקה זו לא תעלה כלום. המקרא הוא ברור ומבורר למדאי. במשנה ובמקורות יש הבדלים בין מה שמודפס ומה שמצוי בכתב-יד. יש מלים הנחשבות לנקבה, והדבר לא ברור כל-כך, כי הושמטו אותיות שבסוף התיבה, או שנכתבו מספרים באותיות א"ב: א', ב', ג' וכו'.

יש הצעה אחת להחזיר את העניין לוועדה לשם ניסוח.

הא' רבין: יש יתרון מסוים שנצביע קודם על השאלה, אם נחזיר או לא נחזיר את העניין לוועדה.

הא' בן-חיים: אם מציעים להחזיר לוועדה, עדיין אין מבטלים את ההצעה. הניסוח מקומו לאחר כל הדיונים.

בעד החזרת העניין לוועדה הצביעו - 6

נגדה - 11

נמנעו - 4

הא' בן-חיים: מי בעד הצעת הוועדה, שצריך לומר כך? הוועדה מודה, שיש כאן פגם בניסוח, וההצעה תנוסח ניסוח חדש. כוונת הוועדה היא, שיש לומר כך.

בעד הצעת הוועדה (ס"ק 1) הצביעו - 13

נגדה - 4

נמנעו - 4

הצעת הוועדה בסעיף קטן 1 נתקבלה.

הא' בן-חיים: אנו עוברים לסעיף קטן 2.

הא' שבטיאל: אני מציע "הם" או "הן" ולדחות "שוה".

הא' רבין: המלה "שוה" היא עדיין בשימוש. בתי הלומדת בכיתה ב' אומרת: "שתיים ועוד שתיים שווה ארבע". היא אינה לומדת לומר "הם".

הא' סיוון: במילון למונחי המתמטיקה כתוב: "שוה".

הא' איתן: אמר הא' שבטיאל, שלמעשה אין משתמשים ב"שוה", אלא ב"הם". אולי משתמשים ב"הם" לגבי פעולות כמו חיבור או חיסור. אבל דבר אחד ברור, שאומרים "שוה" בכגון: $x=4; a=b$. ואפשר להמשיך ב"שוה" גם באיברים מורכבים, כגון: $a + b = c$.

הא' מייזלש: "שתיים" ו"שלוש" הם מספרים מופשטים. בהגיון אנו מצרפים את שניהם, אבל מספר נשאר בייחודו, אלא שנוצר מספר חדש - "חמש". "חמש" איננו כולל "שתיים" ו"שלוש". ייתכן שאסור לומר: "הן חמש".

הא' בן-חיים: זוהי דוגמה. אם אומרים "אחת ועוד שתיים שווה שלוש", לא נפסל "הם".

במקרים רבים במתמטיקה יש סימן שוויון. את סימן השוויון הוועדה מציעה לבטא "שווה".
הא' שבטיאל: מן הראוי להוסיף לפחות, שאפשר להשתמש גם ב"הם" או ב"הן".
הא' בן-שמאי: בכל הלשונות אומרים "הם". הדיבור "שווה" אינו עניין מופשט, הוא רומז
לסימן השוויון. מותר גם לומר "הן".

הא' ברוידא: אני מציע להניח את הדבר כמו שהוא בלי תוספות. "שווה" הוא דבר כללי,
לחופף את כל האפשרויות. הבא לגוון, במקרה זה או אחר, רשאי לעשות כן.

בעד הצעת הוועדה (ס"ק 2) הצביעו – 14

נגדה – 1

נמנע – 1

סעיף קטן 2 נתקבל

הא' בן-חיים: לס"ק 3 – האם הכוונה רק לאיקס, או גם לכל האותיות? "אות" היא
לשון נקבה.

הא' דותן: איני יודע, על סמך מה החליטה הוועדה "שתי איקס" בלבד. איני יודע, אם יש
מי שזוכר את הנימוקים לכך. כאן הדבר אינו דומה לאותיות עבריות. אותיות עבריות כולן
נקבה. אותיות לועזיות – איני בטוח, אם הן בהכרח נקבה. קודם כול גם אותיות עבריות לא
מעטות נזכרות בכתבי-יד בלשון זכר.

אין הכרח להצמיד את מינו של שם האות אל מינה של המלה "אות". אמנם כך הדבר
בעברית, בכל מקום שנוכרות אותיות בעברית, אך לא כן באותיות לועזיות. הנה בצרפתית
למשל, המלה "אות" (lettre) היא נקבה, ואילו שמות האותיות זכר. אינה חייבת להיות הצמדה.
השימוש בעברית כיום, עד כמה שידוע לי, הוא דווקא בזכר. וכך אני זוכר מבית-הספר. אין
סיבה לפסול את השימוש בזכר "שני איקס".

בסיכום, לגבי אותיות עבריות אין ספק שהן בנקבה; לגבי אותיות לועזיות גם השימוש בזכר
כשר.

הא' קדרי: אני תומך בהצעת הוועדה. הצעת הוועדה מכוונת לכך, שהקורא נוסחה
מתמטית יוכל לקרוא אותה במלים בדרך קבועה. כל ספרה תיקרא בנקבה, כל סימן ייאמר
בצורת היחיד. כל מספר נקרא בצורת נקבה, כדי שתהיה אחידות.

הא' איתן: איני מסכים למה שאמר הא' דותן. הנוהג של לשונות אחרות אינו מחייב אותנו,
ואין העברית צריכה להבחין בשימוש התחבירי בין שמות אותיות עבריות לבין שמות אותיות
לועזיות. כשם שאלף לשון נקבה, כך אלפא היוונית והאות a. ועוד: "שתי איקס" פירושו:
שתיים כפול איקס. אם אנו מקבלים "שני איקס", אנו מחייבים קריאה שונה של עניין אחד:
"שתיים" מכאן ו"שני" מכאן.

הא' שלי: הדעת נותנת שנהגו באותיות לועזיות, כדרך שאנו נוהגים באותיות עבריות. זה
מקל גם על הדיבור וגם על הלימוד. לא ראינו טעמים מכריעים שלא לעשות כן. וכשם שניקבה
העברית את אותיותיה, אף על פי שצורתן זכרית ברובה המכריע, עליה לעשות כן באותיות
הלועזיות אף אם באותה לשון הן במין זכר. מוטב לאחד את הצורות.

הא' רבין: שאלה לאינפורמציה: אתה קורא הגהות, ומופיעה מלה כמו Xenophon. איך
אתה נוהג לומר: "איקס גדולה" או "איקס גדול"? כולנו משתמשים בשמותיהן של אותיות אלה
בנקבה.

הא' דותן: לא כולנו. האומר "כולנו משתמשים", צריך לבדוק, מהו המצב בשיעורי המתימטיקה בבתי-הספר ובאוניברסיטאות. איני יודע, מה הנהוג באוניברסיטאות. מה שאני זוכר, הוא שבבית-הספר היה זה תמיד לשון זכר. איני אומר, ש"שתי איקס" פסול. אך מצד שני אי אפשר לפסול "שני איקס" מטעמים של נוחות; נראה לי, שאין בזה נוחות לדובר. הנוחות תהיה אולי שלנו בכך, שלא תהיה חריגה מן הקאטגוריה הדקדוקית שקבענו. הדובר אומר "שני איקס" – האם יש לנו יסוד מספיק לשנות זאת ולהטיל עליו גזרה, שיקשה לו לעמוד בה? מן הצד העיוני בוודאי שאין הכרח בכך. כל מה שאמרת קודם בא להוכיח, שאפשר לקיים את צורת הזכר.

הא' בן-חיים: נראה לי, שיש ערבוב קל בשאלה זו. אין כוונה לומר שתי אותיות סתם. אילו במקום איקס היה אל"ף, הייתה אותה הבעיה עצמה, שכן אל"ף בכגון זה אינה אלא סימן מתמטי. וסובר אני כי ראוי לומר בכגון זה "שתיים אל"ף". כי כוונתנו לומר המספר שתיים כפול אל"ף, ולא שתי אותיות אל"ף! ואין לדעתי שום שייכות לכאן, אם יש לומר "איקס גדולה" או "איקס גדול". אלא צריך לומר כאן "שתיים איקס". הכלל הזה הוא מסקנה של הכלל הקודם. כך נראה לי העניין. ואם זה נכון מצד העניין, הרי עלינו להחליט: כי יאמר "שתיים איקס", ולא "שתי איקס".

הא' ייבין: אנו יכולים להתפלסף, והפילוסופיה הזאת לא תעזור לנו. התלמיד לא ילמד ולא ידע את כל הפילוסופיה הזאת. התלמיד יראה ב"איקס" מלה עברית, שאין לה סימן של נקבה. אם מותר לומר "שתי איקס", מותר לומר "שתי ילדים"!

הא' ברוידא: אין כאן עניין של גזירות, שאם יאמר מישהו "שני איקס", יטילו עליו קנס. אך הכוונה הכללית היא להמעיט בחריגים, לא לפצל פצלות, אלא לראות את הדבר הכולל. כיוון שנוקקו באלגברה לאותיות יווניות, והללו כמו האותיות העבריות הן בנקבה, הרי יש למנות אותן בנקבה. רוב שמות האותיות בעברית סיומן זכרי, ואף על פי כן הן לשון נקבה. נטיית התלמיד או המורה לומר "שני איקס" היא, בלא יודעים, משום הסיום הקונסוננטי. אף על פי כן יש לקבוע כללים ללא חריגים יתרים. אני מציע, שהסימנים האלגבראיים כמו האותיות כולם נקבה.

הא' קריב: "איקס" פירושו מספר נעלם. "פעמיים איקס" פירושה שני מספרים נעלמים. מדובר על מספרים, ולא על אותיות. השיקול הוא, אם זה כלול בכלל הקודם, שמספר סתמי הוא נקבה.

הא' בן-חיים: זה "שתיים כפול איקס", והכוונה היא: שתיים כפול מספר אחד נעלם, ששמו איקס. השאלה היא, אם נאמר "שתיים איקס" או "שתי איקס".

הא' בן-חיים: אני רוצה להפריד בין שני חלקי השאלה.

הא' דותן: יש לי הרושם, שאנו באים לפתור בעיות, שלא הציג אותן איש. מי הציג את השאלה הזאת? אני חושב, שהשאלה אינה קיימת.

הא' בן-חיים: יש בתי-ספר ויש מורים, והשאלה קיימת.

הא' מדן: אלה היו שאלות של מורה בחיפה, שחיבר ספר לימוד לחשבון.

הא' דותן: פעמים שהוועדה יושבת ודנה, ובשולי הדיון היא נגררת דרך אגב לעניין אחר, שלא נשאלה עליו. עניין זה מוטב להניח לו. אני מציע, שנסיר אותו מסדר היום. אנו עומדים להחליט משהו, שלא יישמעו לו, כי הכול נוהגים אחרת.

הא' ייבין: אין מדובר פה על שתי איקסים. אין הכלל על מינן של האותיות תופס כאן. ברור, שיש בית-ספר שבו אומרים "שתי איקס", וכנגדו יש עשרה בתי-ספר שבהם אומרים "שני איקס". אם אתם רוצים, נניח לעניין זה, כי אפשר לומר כך או אחרת.

הא' בן-חיים: ברור, שלא דובר על האות איקס עצמה, אם זו איקס גדולה או איקס גדול. זו בעיה נפרדת. השאלה היא, אם נאמר "שתי איקס", או "שתיים איקס". על כל פנים לא נרבה את השם ולא נאמר איקסים!

הא' קדרי: ליד "שתי איקס" אפשר לומר "שתיים איקס".

הא' בן-חיים: אם הוועדה מוכנה לקבל "שתיים איקס", אפשר לפתור את הבעיה ולהציע לבתי-הספר לומר "שתיים איקס".

הוחלט להחזיר את העניין לוועדה להחלטתה.

ג. הא' בן-חיים: נעבור לדון בשאלה, שהועלתה בישיבה הקודמת, היא שאלת המונח revaluation. איני רוצה שנתפור בלי לדון בשאלה, כי המונח "תיסוף", שמשמשים בו לעניין זה, החל להיות נפוץ לאחרונה בציבור.

הא' איתן: שלחנו חוזר לכמה מומחים לענייני כספים, וביקשנו מהם להציע לנו תרגום עברי נאות למלה לועזית זו. העתק החוזר נשלח לחברי האקדמיה, נזכרו בו ההצעות: עילוי, ייתור, אימור, ייסוף. גם ב"לשונונו לעם" נתפרסמו שני מאמרים, אחד של י' אבינרי, ואחד של ש' ברקלי.

קיבלנו תשובות מפרופ' יאיר אהרוני מאוניברסיטת תל-אביב, מד"ר צבי אופיר, מד"ר מיכאל ברונו, מד"ר חיים ברקאי ומד"ר נחום גרוס, ארבעתם מן האוניברסיטה העברית, ומהא' דוד הורביץ, נגיד בנק ישראל. הא' ברונו ענה גם בשם הא' גיורא חנוך. מבין חברי האקדמיה נתקבלה הצעה בכתב מאת הא' ייבין. מלבד אלה קיבלנו מכתב מאחד הקוראים של "לשונונו לעם", מר א' יוסף, המציע את ההצעה, שנכללה בין ארבע ההצעות: אימור.

מה אומרים בעלי המקצוע? – ביקשנו מהם גם הגדרת המושג וגם חוות-דעת על ארבע הצעות המונחים. בעיקר ההגדרות אין הבדל רב, יש מאריך ויש מקצר. אני קורא את התשובה של פרופ' אהרוני, כי היא הקצרה ביותר, ובעצם די שנאמר, שהמושג המכוון הוא ההפך מ"פיחות". ההגדרה של פרופ' אהרוני אומרת: "... כאשר מדינה משנה את שער החליפין של המטבע שלה יחסית למטבעות אחרות, כך שדרושות פחות מטבעות של מדינה זו כדי לקנות יחידת מטבע של מדינה אחרת. אם יקרה כדבר הזה בלירה הישראלית, נקבל יותר דולרים בעד לירה אחת מאשר אנו מקבלים עכשיו".

ומהי תנובתם של אנשים אלה על ההצעות? נגיד בנק ישראל טוען, שכיוון שהמונח "תיסוף" מקובל, הרי הוא בעד אישור השימוש הקיים. כל האחרים אומרים, שאם אנשי הלשון רואים פסול במלה "תיסוף", הרי הם מקבלים את הגזרה, ואם כן, רובם המונח "ייסוף" נראה להם, ונימוקם ש"ייסוף" קרוב ל"תיסוף", ושיש קושי ברוב ההצעות האחרות. אם המונח יהיה "עילוי", מתקבל "מארק מעולה"; ואם "ייתור" (לשון "יותר") – "מארק מיותר". מבין המשיבים היו ארבעה בעד "ייסוף", ואחד אינו מכריע בין "ייסוף" לבין "אימור". את ההצעה "ייסוף" מזכיר הא' מנחם מורשת ב"הצופה" מב' בניסן תשכ"ט.

מי שהציע כך, הלך בדרך שהלכו בה בעניין "פיחות", שאין חולקים עליו. הרי שני השרשים זוג הם במקורות: "פוחת והולך" – "מוסיף והולך"; "אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן". "אימור" לשון האמרת השער.

הא' ייבין במכתבו מדבר גם הוא על החשש מדו־משמעות. בחלק השני של מכתבו הוא אומר: לסיכך עלה על דעתי להציע את השימוש בשורש מצוי בעברית, אבל עדיין לא מנוצל לגמרי, השורש "יטב"; "ייתוב", "מיוטב". – על כך יש לי להעיר, ש"יטב" אינו פנוי עוד בלשון המקצועית. הוועדה למונחי מחשבים מציעה "ייתוב" לעניין optimization.

הא' מדן: אביא כאן עוד שתי אפשרויות לא משלי. התעניינתי, כיצד נוהגים בשידורי־ישראל בעניין זה. פניתי להא' בנודיד ואמר לי את דעתו של פרופ' פטנקין, שהייתה עמו שיחה בעניין זה ברדיו. והרי בחכמת הכלכלה דעתו יפה לא פחות מדעת זקנים מבעלי התיסוף. שאלו אותו, את פרופ' פטנקין, בשיחה ברדיו, מה טיבה של הריוואלוציה הזאת, והוא אמר: הגרמנים רוצים לִקְר את המארק. יש לפי זה הצעה של "ייקור", "ליקר". הצעה שנייה – וזה השימוש הרווח ברוב דבריהם של עורכי התכניות ברדיו – "להעלות שער" "העלאת שער המארק". לכל אלה הרגישים כלפי ביטויים ארוכים בני שתי מלים אומֵר, ש"העלאת שער" – איננו ארוך יותר מ"ריוואלוציה".

הא' ברוידא: מונחים אינם צריכים להיות כרוכים במשפט־ערך, אלא עליהם להביא הגדרה ניטרלית, שאפילו תוכל להשתמע לכמה פנים, שאפשר יהיה להוסיף בצדה הערכה שלילית או חיובית. "ייקור" יש בו משום הערכה, ומשום כך אינו טוב. ההצעה "ייתוב" יפה, אבל לפי הרגשתי ראוי לשמור אותה לדברים אחרים, הצפויים לנו במקצועות אחרים. ומלבד זאת הרי יש כאן שוב הערכה. ה"תיסוף" אפשר שיהיה טוב, ואפשר שיהיה רע. אם תאמר "ייתוב" – פסקת, שה"תיסוף" הוא טוב. הוא הדין ב"עילף".

אפשר כדאי שנלך בדרכה של האנגלית האומרת "ריוואלוציה", בלי לדייק ולהעריך את העניין, ולומר "שְׁעָרוֹף הלירה", על דרך "שְׁחוֹזר". אם טוב ואם רע הדבר, הרי נשתרשו מלים בתוספת ש"ן לשם הבעת re- כגון "לשְׁקם", "לשְׁכתב", "לשְׁחזר"...

הא' שלי: לא אוסיף על נימוקי המתנגדים לשלושת המונחים הראשונים. הטעמים ששמענו חזקים הם. את "שערך", אין לקבל משני טעמים: א. המונח "שְׁעָרוֹף" כבר תפוס, והוא בא לבטא הערכה מחדש של נכסים. למעשה אין צורך בו, ובחיקה הישראלית אין משתמשים בו. אם מגיע לידי, אני מחליפו ב"הערכה חדשה" או "מְחַדֵּש". אבל היום הוא מצוי בלשון הכלכלנים. מכל מקום אין לקחתו לעניין שלנו. אם איננו פוסלים אותה, אל נוסיף עליה משמעות נוספת. ב. כבודה של האנגלית גדול בעינינו, אבל הנכון הוא, שהמונח האנגלי הנדון אינו מדויק, ואינו תופס את העניין. זו לא סתם הערכה חדשה. כאן קבוע מראש, שהמטבע יוערך ביתר, ולא בפחת. אם הם אינם מדויקים, אין אנו חייבים ללכת אחריהם.

נדמה לי אפוא, ש"ייסוף", לא רק שהוא קרוב לאמת, אלא מעלה יתרה לו שהוא קרוב ל"תיסוף", ועשוי לעקור אותו. והרי אין זה מענייננו להחליט החלטות בשביל הפרוטוקול, אלא ליתן להן מהלכים. אם נפליג הרחק מן המקובל, אפילו נקבע את המונח היפה ביותר אך אין לו סיכו, הוא יישאר קבור באותו פרוטוקול.

הא' איתן: הא' שלי אמר דברים, שנאמרו גם במכתבים על ההוראות השונות של המלה האנגלית, שאנו עוסקים רק באחת מהן. אומר פרופ' אהרוני: מובן אחר של המלה הוא העלאת ערך נכסים במאזן בהתאם למחיר השוק שלהם. לפעולה זו נקבעה המלה שערך. מה שנוגע לאנגלית, שאינה מדויקת ואינה בן הזוג הנאה של devaluation – גם זאת אומר אחד המשיבים על שאלותינו.

הא' קריב: אני רוצה לסכן את עצמי וללמד קצת זכות על המלה "תיסוף". כאן חסרה

חוליה. יש פה ערך נוסף או מחיר נוסף. לזה צריך לקרוא "תוסף" על משקל תותב, שהוא גם עניינו של תושב. תושב במקרא איננו יושב הארץ, אלא אחד שאיננו מעיקרם של יושבי הארץ. לערך הנוסף יש לקרוא "תוסף". מ"תוסף" כבר אפשר לבנות את הפועל "לתסף".

הא' שבטיאל: חוזר אני על תמיהתי ועל שאלתי בישיבה הקודמת, מפני מה מתעוררים אנו תמיד, לאחר שחידושי לשון צצים כ"כמהים וכפטריות" ומהלכים להם כבר ברחובה של עיר. נראים הדברים, שיש למחדשים יחס של קלות ראש כלפי הלשון וכלפי האקדמיה ללשון העברית, ו"בטר דעבדין מתמלכין". והרי יש לשמוע תחילה מה בפיה של האקדמיה.

יש לבדוק תחילה במקורות, שמא יש בהם משהו העשוי יפה כמונח למושג מן המושגים הטעון מונח עברי. ואם אין – אז יהא ניתן לחדש, בתנאי ועל מנת שיהא החידוש ברוח הלשון, ולא בלעגי לשון כדוגמת "תיסוף", ותבוא על ד"ר דותן ברכה, שעורר עניין זה לדיון בפנינו. המלה "פיחות" מקורה בפירוש רבנו גרשום (ערכין כז ע"א) ובאותו מקום נמצאת גם "תוספת" שהיא כנגד "פיחות", והרי לפנינו מונח תקין. יאמרו, בוודאי, שאין "תוספת" פנויה, ונוקקים אנו לה לעניינים רבים, ויש לחשוש לטשטוש משמעות. אך שורשה של זו כשר אף לעניינו. ובייחוד שמצויה היא אצל "פיחות".

יש עוד שורש העשוי גם הוא יפה לעניין, והוא: "יתר". וכבר אמר ד"ר איתן, ששני שרשים אלו נרדפים הם, וניתן לבנות משניהם מונח לעניין זה.

מציע אני אפוא לבנות מאחד השרשים הללו את המונח המבוקש, ולא במשקל קטול, שהוא משקל לשם המעשה, שמפריזים אנו בשימושו בחידושי מונחים, אלא במשקל קטול, שהוא משקל לשם דבר, שאותו אנו מבקשים, ונאמר: "יסוף" או "יתור" ואולי גם פחות, ויפה חידש ביאליק: "יבוא, יצוא". כמו פסול, פטור וכדומה. ואם נניח ל"פיחות" כמות שהיא מקובלת, נאמר יתור, יסוף ו"פיחות", כשם שאנו אומרים פטור וחיוב.

אגב, מלת יתור מצויה היא באיוב לט, ח ומשמעותה מוטלת בספק. נוציאנה מבית גזיה וניתן אותה עניין לכאן. בישעיהו נו, יב מצויה יתר, שמא גם היא עשויה יפה כמונח לעניינו. הפועל יהא: לְיִסֹף, מִיִּסְף; לְיִתֹר, מִיִּתֹר וכו'.

"עילוי" כפי שמציע מר י' אבינרי, אף על פי שמצויה היא במקורות במשמעות הקרובה לעניין, הרי יש לה כיום גם משמעות של למדן מופלג. "אימור" – ניתנה לה בדורות האחרונים משמעות של שבידת פועלים (ראה בן-יהודה).

סוף דבר: יסוף (יתור). ו"תיסוף" – ולוואי "כנפל טמון לא היה".

הא' קדרי: יש לדחות את המלים "עילוי" ו"יטוב" מפאת ריבוי המשמעויות, העשוי לבוא באותם הקשרים. את "אימור" יש לדחות מסיבות אחרות – בגלל קרבתו הצלילית ל"הימור". "ייקור" זה פירוש, ולא מונח. צריך לבחור בין "יסוף" לבין "יתור".

הא' ריבלין: צריך לקרוא לזה לא "תיסוף" כי אם תסופה, כמו תרומה, וזוהי צורה עברית. אם בני אדם אומרים "תיסוף" כמו "תיקון" – איני מתנגד. איני מתנגד ל"תיסוף". אם רוצים צורה עברית יותר מתאימה, אפשר לומר תסופה.

הא' מדן: תסופה אינה מן "יסוף", אלא מן "סוף", ועניינו אחר.

הא' דותן: לגופו של הדיון אף אני תומך ב"יסוף". אך ברשות הי"ר, רוצה אני להוסיף מלה אחת כנגד דברים שנאמרו פה ונשאר ללא תגובה, וזאת בעניין השי"ן להבעת re-. אני רוצה לומר את דבריי, כדי שהשתיקה לא תתפרש כהודאה. ובכן דבר זה לא אושר מעולם. ראשיתו באותו "שחזור", ושם הבעת re- היא לא בשי"ן, אלא בשורש "חזר". מכאן היו מחדשים

שסברו, שהשי"ן מביעה את החזרה. לא הלכנו בדרך זו, וכמדומני שהצלחנו בכך. הדבר אינו מתפשט, כפי שהיה עשוי להתפשט, אילו הלכנו בדרך זו.

הא' בן-חיים: זה התחיל ממלה אחרת, שיקום rehabilitation. אבל לא הלכנו בדרך זו.

בעד המונח "תיסוף" הצביעו - 5

נגדו - 14

נמנעו - 1

המונח תסוף נפסל

בעד המונח יסוף הצביעו - 17

נגדו - 1

נמנעו - 3

המונח יסוף נתקבל